

Colet van der Ven & Adriaan Backer

**ONZICHTBARE
LEVEN S** Hiv aan de rand
van de samenleving

INHOUD

7 Woord vooraf — *Peter Piot*

9 Inleiding

15 **INDIA** ————— Het recht om te bestaan

47 *Anna. Een Oekraïense vluchteling*

65 **MYANMAR** ————— De lokroep van het zwarte goud

99 **KENIA** ————— Wachten op het ochtendgloren

123 **VERENIGDE STATEN** ————— Het verhaal van de vogel

157 *Oscar Hammerstein. Nederlandse aidspatiënt van de eerste lichting*

175 **TADZJIKISTAN** — Een geschiedenis, een landschap

209 **ZUID-AFRIKA** ————— Geld, bloed, seks

238 Interview met Peter van Rooijen & Tobias Rinke de Wit

245 Meer informatie

251 Auteurs

255 Wij danken

INDIA

HET RECHT OM TE BESTAAN

” Viki heeft mij definitief tot vrouw gemaakt.

//

In kleermakershouding op haar tweepersoonsbed maakt Laxmi Tripathi (38) zich op met lome bewegingen. Een bewerkelijk, tijdrovend proces, waarin ze laag voor laag, lijntje na lijntje, haar vrouwelijke alter ego tevoorschijn tovert. Ze verontschuldigt zich voor de enorme hoeveelheid bh's in mijn rug, maar wanneer je in het bezit bent van honderden sari's en voor elke sari een passend lingersetje nodig hebt, dan groeit zo'n stapel snel. Haar veertien jaar jongere partner Viki, een kleurrijke tatoeage van de maagd Maria op zijn geboude arm, loopt binnen om een overhemd uit de volle kast te vissen. 'Ik heb ontelbare mannen gehad', zegt Laxmi. 'Minnaars, geliefden, onenightstands, kortstondige flirts, maar nooit had ik zo sterk het gevoel dat ik bij iemand wilde blijven. In de ochtend wilde ik meestal de man uit mijn bed en uit mijn leven. Met Viki is het anders. Ik voel me verantwoordelijk voor hem, ik wil een veilige haven voor hem zijn. Hij is de baas over me, ik heb me volledig aan hem gegeven. Mannen moesten altijd naar mijn pijpen dansen, maar nu ben ik degene die zich aanpast. Voor het eerst in mijn leven. Viki heeft mij definitief tot vrouw gemaakt.'

Laxmi is een *hijra*. Er bestaat geen equivalent in het Nederlands, maar je zou een hijra kunnen omschrijven als een biologische man die zijn mannelijke identiteit verwerpt en zichzelf beleeft als 'vrouw' of 'niet-man' of 'tussen man en vrouw in' of 'noch man noch vrouw'. Travestiet, transgender, eunuch, interseksueel, het komt allemaal voor onder hijra's, maar geen van de begrippen valt ermee samen. 'Hijra's vormen een derde sekse, met een heel eigen cultuur en geschiedenis. Het is die collectiviteit die ons anders maakt', zegt Laxmi. Een sekse die sinds 15 april 2014 ook door de Indiase wet als zodanig is erkend. Nepal, Pakistan en Bangladesh gingen India daarin voor. Het rapport waarin de nieuwe wet uit de doeken wordt gedaan, beschrijft hoe de samenleving hijra's belachelijk maakt en hen behandelt als onaanraakbaren. Hoe hun ten onrechte burgerlijke rechten en privileges worden onthouden. Hoe ze slechts beperkte toegang hebben tot educatie, gezondheidszorg en werk. Hoe ze lijden onder vele vormen van onderdrukking en discriminatie. Onomwonden stelt het rapport: 'Het morele failliet ligt in de maatschappelijke onwil verschillende seksuele identiteiten en verschijningsvormen te accepteren. Een mindset die we moeten veranderen.'

De goeroe is als een moeder voor de chela's en de chela's zijn als zussen voor elkaar.

Vijftien april staat gebeiteld in het geheugen van vele hijra's, ook in dat van Laxmi. 'Er wordt ons waardigheid ontzegd in het leven en in de dood. Wanneer een hijra overlijdt, wordt er gewacht tot het duister invalt, om dan als een dief in de nacht de riten te voltrekken, om de overledene te begeleiden naar de overkant. De erkenning van hijra's als derde sekse is een immense stap. Ook wij hebben recht op een waardig leven.'

Ooit was dat recht een vanzelfsprekendheid. In eeuwenoude teksten als de Kamasoetra en de Purana's staan levendige beschrijvingen van de derde sekse. En in het hindoeïsme figureren verschillende androgyne goden, waaronder Shiva in de gedaante van Ardhanarishvara – half man, half vrouw. Een prominent figuur in de hindoeïstische literatuur is Rama. Toen deze geliefde held uit het epos Ramayana werd verbannen naar het woud, volgde het hele volk hem tot aan de randen van de stad. Geroerd door hun steun keerde Rama zich naar hen om en zei: 'Ik verzoek alle mannen en vrouwen die echt van me houden, hun tranen te drogen en naar huis te gaan. Wanneer de verbanning achter de rug is, kom ik terug.' Veertien jaar later trof Rama bij thuiskomst tot zijn verrassing een groep mensen aan op de plaats waar hij ze had achtergelaten. Dat waren de hijra's. Rama had de mannen en de vrouwen verzocht terug te keren naar huis, maar de hijra's waren gebleven omdat ze man noch vrouw waren. Geraakt door hun toewijding schonk Rama hun de kracht – die hun tot op de dag van vandaag wordt toegeschreven – om mensen te zegenen en te vervloeken. Ook in de geschiedenis nemen hijra's een belangrijke plaats in. Tijdens het bewind van de mogolkeizers bekleedden ze invloedrijke posten als die van adviseur aan het hof, generaal of lijfwacht van een harem.

VERGUISDE KLASSE

In het koloniale tijdperk veranderden de leefomstandigheden voor hijra's drastisch. De Britten stelden in 1871 de Criminal Tribes Act op, die verschillende stammen en groepen, waaronder hijra's bestempelde als 'aangeboren crimineel'. Mannen die zich verkleed als vrouw of zingend en dansend in de publieke ruimte ophielden, werden zonder pardon in de boeien geslagen en veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf en/of een boete. Eerder al, in 1860, waren anale en orale seks in het strafrecht beland. Deze beruchte Section 377 criminaliseerde 'tegennatuurlijke vleselijke gemeenschap', en zo maakten de Britten met hun wetgeving de hijra's tot een verguisde klasse. De officiële erkenning als derde sekse ruim honderdvijftig jaar later is dan ook een grote overwinning voor de activisten die sinds het eind van de twintigste eeuw hiervoor de barricades

opgingen. Al is het een bittere pil en in schrille tegenspraak met die erkenning dat Section 377, na in 2009 uit het strafrecht te zijn gehaald, er in 2013 opnieuw in belandde. Laxmi: ‘Religieuze leiders zijn erin geslaagd om de wet terug te draaien, maar het gaat niemand aan wat ik in de slaapkamer doe. Tenzij jij daar met mij bent, natuurlijk.’

De hijra’s kennen een strakke hiërarchie. Mumbai telt zeven hijrafamilies, *gharanas*, die een piramidestructuur hebben, met in de top de *nayak*, daaronder de hoofdgoeroe, en daaronder de *chela*’s, leerlingen, die zelf ook weer goeroes voor andere leerlingen kunnen zijn. De nayaks maken met elkaar de regels waaraan de hijra’s zich – op straffe van een boete of zelfs excommunicatie – moeten houden. Twee keer per jaar komen ze bij elkaar in een vergadering – *panychat* – waar beslist wordt over disciplinaire maatregelen tegen leden van de gemeenschap die de regels hebben geschonden. Wanneer iemand wil toetreden tot de hijra’s, vraagt hij de zegen aan Shiva en kiest vervolgens een goeroe om het initiatieritueel te voltrekken. Zij doet de ongeschreven regels uit de doeken: hoe je loopt, water serveert en voorkomt dat de punt van je sari de grond raakt als je danst. Een sjaal wordt om het hoofd gedrapeerd, de aspirant-hijra krijgt een of twee sari’s en instructies hoe te overleven in een haar vijandig gezinde samenleving. Zo wordt haar de kunst van het opdringerig bedelen bijgebracht. Daarna zal de goeroe de inwijdeling als haar chela aannemen en een naam geven. De band tussen de goeroe en de chela is zowel economisch – een leerling staat het grootste deel van het door haar verdiende geld af aan de goeroe – als familiair. De goeroe is als een moeder voor haar chela, en de chela’s zijn als zussen voor elkaar. Ze spreken elkaar ook aan met familietermen als zus, tante, moeder en grootmoeder. Hijra’s leven samen in groepen van vijf tot vijftien personen, en ook het hoofd van zo’n gemeenschapje krijgt het predicaat goeroe.

Laxmi is een uitzonderlijke hijra. Afkomstig uit een brahmanenfamilie, hoogopgeleid, geliefd door haar ouders, welkom als eerste hijra ooit bij de VN en op internationale conferenties, uitgenodigd voor een TED Talk, hoofdrolspeelster in verschillende documentaires, en actrice in films. Het leven van de meeste hijra’s is minder gezegend. Velen van hen komen uit de lagere sociaaleconomische klasse, hebben weinig opleiding en nauwelijks maatschappelijk toekomstperspectief, en zijn verstoten door hun familie. In een patriarchale samenleving als India is het voor ouders een even afschrikwekkend als onvoorstelbaar idee dat een zoon zich vrijwillig een vrouwelijke identiteit aanmeet. Ook de ouders van Laxmi waren aanvankelijk verbijsterd. ‘Ik had mijn coming out via de tv. Ik trad op als woordvoerder van de hijra’s op een bijeenkomst

Hijra’s leven samen in groepen van vijf tot vijftien personen.

Laxmi is een uitzonderlijke hijra.

Purvanchal Utthan Trust (Re)

समग्र आरोग्य शिबीर. मफ्त दवा वितरण, एवं रक्तदान शि

waar we protest aantekenden tegen Section 377. Er was een hoop pers aanwezig. Toen ik thuiskwam, hadden mijn ouders me in vol ornaat op het nieuws gezien. Mijn vader was laaiend en mijn moeder in shock. Ze wisten niets van mijn geheime leven. Ik heb ze aangehoord en de tijd gegeven om aan het idee te wennen. Ze hebben me nooit de rug toegekeerd. Later waren ze zelfs trots op me. In een televisie-interview kreeg mijn vader de vraag of hij zich er niet voor schaamde dat zijn zoon een hijra was. Hij antwoordde: 'Waarom? Hij is niet gehandicapt, niet zwakbegaafd – hij is anders, zijn seksualiteit is anders, en daar bekommer ik me niet om.' Laxmi woont met haar moeder en broer in huis – haar vader is overleden – en die kijken inmiddels nergens meer van op. Wel noemen ze haar nog stevast bij haar jongensnaam Raju.

Als kind al voelde Laxmi zich anders. Ze hield van dansen, schilderen, juwelen en sari's. Toen ze op een dag een lhbt-activist vroeg waarom anderen haar abnormaal vonden, antwoordde hij dat zij normaal was, maar de wereld om haar heen abnormaal. Begin jaren negentig sloot ze zich aan bij een groep homoseksuelen. Aanvankelijk was ze blij met haar 'nieuwe' identiteit, tot ze merkte dat ze net zomin paste in het homohokje als in het heterohokje. Wanneer ze zich in vrouwenkleren hulde, werd ze raar aangekeken en was ze meteen een dragqueen. De vraag naar identiteit speelde opnieuw op. Op haar twintigste ontmoette ze een hijra die haar vertelde over de cultuur en de traditie en de gharanas. Meteen wist Laxmi: daar hoor ik bij.

CASTRATIE

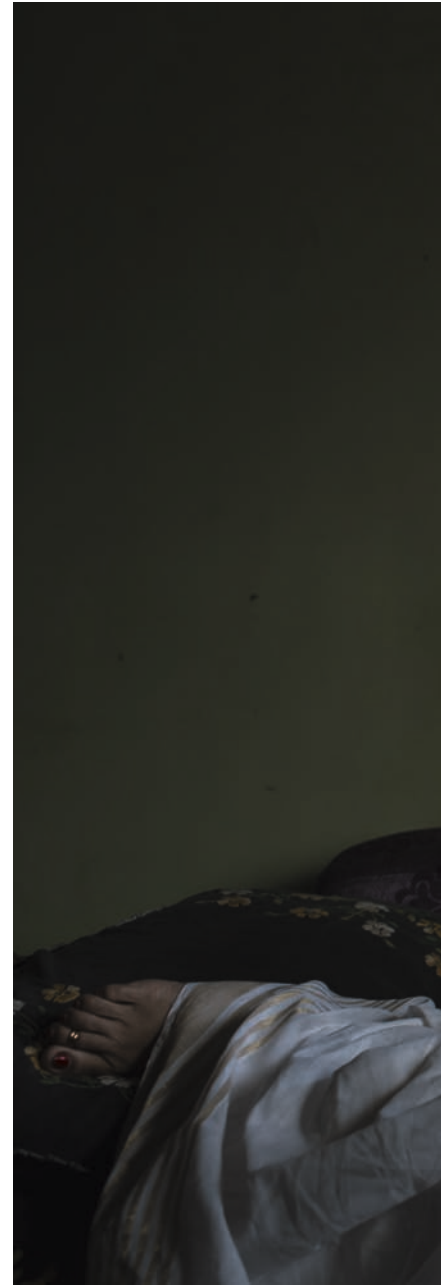
Trots laat dokter Paray Telang zijn nieuwe kliniek zien. Alles ruikt en oogt kakelvers. 'Gebouwd met geld van al die operaties die hij bij hijra's heeft verricht', zal Laxmi later met een knipoog zeggen. Sinds zes jaar verricht Telang geslachtsoperaties bij hijra's, maar niet voordat twee psychiaters de hijra hebben onderworpen aan een test om te zien of ze werkelijk aan genderdysforie lijdt. Hij heeft inmiddels zo'n achthonderd borstoperaties en een kleine vijftig geslachtsoperaties op zijn conto staan. Werkend in ziekenhuizen zag hij de vernederende bejegening van hijra's door het medisch personeel. Hij was van mening dat ze een betere behandeling verdienden, en ook dat de ingrepen best wat minder konden kosten. Hij verricht de operaties voor zestig procent van de normale prijs.

Borsten zijn voor bijna elke hijra een vereiste – hetzij via hormonen of siliconen – maar castratie is niet voor iedereen een optie. Twee derde van de hijra's is gecastreerd of heeft een geslachtsveranderende operatie ondergaan. Laxmi niet. Het idee dat ze daardoor geen echte hijra zou zijn, zoals sommigen beweren, wuift ze weg. 'Castratie is een spiritueel proces. Je moet er aan toe zijn. Iedereen maakt haar eigen afwegingen.'

Bij de traditionele castratie hakt een *thayamma* (een medehijra), zonder verdoving, met één houw, de penis en testikels af, waarna zij het bloed niet stelpt, maar laat wegvloeien vanuit de gedachte, dat met het bloed de mannelijkheid uit de hijra stroomt. Harde muziek begeleidt het ritueel, waarschijnlijk om de pijnkreten te overstemmen. Daarna volgen veertig dagen in afzondering, want het is haar verboden iemand te zien. Na die periode krijgt zij geelwortel op haar handen, voeten en gezicht, een bindi op haar voorhoofd, en suiker te eten. Gekleed in groen giet zij een volle beker melk uit in zee, en dan volgt een laatste wonderlijk ritueel: zij moet haar onderlichaam ontbloten voor het aangezicht van de zee, een loofboom en een hond.

Over de oorsprong van de castratie doen verschillende verhalen de ronde. In een bepaalde versie castreert de godin Bahuchara Mata, in de aardse gedaante van een prinses, haar man omdat hij steeds wegrent naar het woud op het moment dat zij met hem de liefde wil bedrijven. In een andere versie probeert een man de godin te verkrachten, waarop zij hem de penis afsnijdt. Traditionele castratie moet extreem pijnlijk zijn, maar verschillende van mijn zegsvrouwen bestrijden dat. De wetenschap eindelijk verlost te worden van die vervloekte mannelijke delen geeft een immense kracht, zelfs bijna een geluksgevoel. Niet voor niets is de naam voor dit ritueel 'nirwana'. De castratie maakt de hijra's onvruchtbaar, maar aan die onvruchtbaarheid zouden zij de gave danken om anderen vruchtbaarheid te schenken. *Badhaai*, het zegenen van baby's of pasgetrouwde stellen, is dan ook een van de drie activiteiten waarmee hijra's van oudsher in hun levensonderhoud voorzien. Naast *dhandha* – prostitutie – en *mangti* – bedelen.

Nina schuimt de straat af. Ze stopt bij elke winkel, klapt in haar handen, de palmen tegen elkaar, wat een kort droog geluid oplevert, en vraagt dwingend om geld. Wanneer haar bede verhoord wordt, zegent ze de gulle gever, maar als haar slachtoffer haar niet terstond op haar wenken bedient, dreigt ze haar sari op te trekken, haar van mannelijke delen ontdane onderlichaam te tonen en haar prooi in obscene bewoordingen tot in lengte van dagen te vervloeken. Hijra's gedragen zich op straat vaak schaamteloos, luidruchtig

Borsten zijn voor bijna elke hijra een vereiste.

Zegenen, bedelen en prostitutie zijn de drie activiteiten waarmee hijra's van oudsher in hun levensonderhoud voorzien.

Een hijra in het bedrijfsleven.

Ministry of Foreign Affairs of the
Netherlands

www.stigma2018.com

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig
een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken
en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Omslagontwerp — Studio Lannoo (Mieke Verloigne)

Vormgeving — Studio Lannoo (Mieke Verloigne)

D/2018/45/411– ISBN 978 94 014 5331 8 – NUR 740

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2018, Colet van der Ven en Adriaan Backer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt
in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige
andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.